

enim ista libere sufficiat de his distinctionibus.

Solvuntur argumenta.

Primo arguitur, ad probandum quod distinctio rationis ratiocinatae fundatur supra aliquam distinctionem ex natura rei : Quia ante operationem intellectus concurrunt omnia principia sufficientia ad distinctionem actualem, eo quod ante operationem intellectus verificantur duo contradictoria, quae respectu ejusdem verificari non possunt, sed de distinctis, siquidem omnis oppositio quaedam distinctio est ; si ergo in re verificari oppositio, etiam et distinctio. Est autem verum dicere, ante operationem intellectus : Animal non est propria et specifica natura hominis, rationale autem sic ; quod essentia divina communicatur, persona autem non communicatur ; quod Filius procedit per intellectum, non vero per voluntatem. Ergo istae rationes ex natura rei habent aliquam distinctionem. Similiter ante operationem intellectus verificantur diversae definitiones ; quia aliter definitur animal aliter homo, aliter natura aliter persona in divinis, et similiter attributa. Quae autem diversas habent definitiones, etiam et diversa constituta. Et ita, si a parte rei diverso modo definiuntur, etiam ex natura rei distinguuntur. Denique, quia conceptus formales circa ista objecta sunt distincti ; ergo supponunt ipsos objectivos esse distinctos, alias flecteret circulus, quod conceptus formales distinguerentur per objectivos, objectivi vero per formales.

Resp. : Quod omnia ista non sunt sufficientia indicia distinctionis actualis ex natura rei ; sed sufficit virtualis, qualis invenitur in eminentia alicujus formae non actualiter se-

parantis, sed unientis diversas rationes. Nam contradictoria possunt verificari de eodem sub diversis rationibus concepto, non sub eadem, praesertim quando contradictoria fiunt sub aliqua reduplicatione, vel appellatione saltem virtuali, ut quia explicant aliquem actum, vel rationem pertinentem ad aliquem actum animae, vel significationem alicujus formalitatis ; ut quod essentia communicatur, persona non communicatur, Filius procedit per intellectum, non per voluntatem, explicatur enim proprius actus notionalis procedendi, communicandi, vel non communicandi, atque adeo cadunt illa contradictoria super naturam, vel personam sub proprio conceptu personae vel naturae. Et ad instantiam quod ista contradictoria in re verificantur, et omnis oppositio facit distinctionem, resp. : Quod contradictoria verificantur in re, ratione diversarum rationum virtualium, quae fundamentaliter, non actualiter sunt diversa. Et oppositio facit distinctionem quando inducit limitationem, quae ipsas formas separet ; si vero in aliqua forma eminentiori fiat uniente plures rationes, facit distinctionem virtuales, non actualem. Similiter, animal non est natura specifica hominis, sumendo animal sub abstractione ab homine, et in quantum est illi commune, et rationale pertinet ad propriam naturam hominis, ut distinguatur ab animali, et sic ista non sunt contradictoria, quia non sunt ejusdem de eodem, id est ut stat sub eodem conceptu et manifestatione.

Ad id quod dicitur de definitione, resp. : Quod, cum aliquid definiatur in quantum apprehenditur, non reputat quod, si de eodem apprehenduntur et praecinduntur diversae rationes formales, etiam diverso modo definiantur et explicentur.

Ad ultimum dicitur : Non committi circulum, quia conceptus for-

males distinguuntur ex diversis objectivis non actualiter, sed virtualiter diversis, actu tamen in ipsa apprehensione redditus diversis.

Secundo arguitur, ad probandum quod non invenitur distinctio rationis in ipsis objectis, sed solum in conceptibus et denominatione extrinseca objectorum. Nam ista distinctio nihil ponit actu in objectis in genere rei, ut reddat illa distincta, nisi denominationem rationis, qua objectum redditur sic vel sic cognitum ; ergo haec distinctio non invenitur formaliter nisi in conceptibus, in objecto autem, secundum extrinsecam denominationem.

Et confirm. : Quia istae formalitates non representantur ut distinctae, quasi ex natura sua distinctae sint, ut contra Scotum diximus ; nec quia sint objective distinctae, ita quod representetur una et non alia, quia hoc non sufficit ut dicantur esse plures, nam nisi fiat distinctio ab intellectu non resultat pluralitas. Si autem fit distinctio, et ex parte objecti non correspondet ei divisio ex natura rei, ergo vere intellectus non dividit ; ergo solum potest dici distinctio, quia dantur diversi conceptus denominantes objectum, non tamen quod illi distinctio conceptuum aliqua distinctio ex parte objectorum respondeat.

Resp. : Quod ista distinctio conceptuum non ponit aliquam distinctionem in objecto in esse rei, sed in esse objecti manifestabilis, in quantum inadequate objectum ipsum attingitur, et manifestatur quantum ad unum et non quantum ad aliud. Et hoc non est sola extrinseca denominatio, qua res dicatur cognita, sed qua dicatur diverso modo manifestata : ex quo resultat distinctio rationis, non quidem in ipsis conceptibus formalibus, qui realiter distinguuntur, sed in ipso objecto, ut in esse objecti manifestato.

Ad confirm. resp. : Non oportere quod illi distinctioni rationis per diversos conceptus resultanti correspondeat actualis divisio ex parte objecti extra intellectum, sed sufficit quod correspondeat virtualis, secundum quod est inadaequate manifestabilis, vel comparabilis ad diversos conceptus, et sic verificatur illa cognitio distinguens. Neque enim affirmat quod a parte rei sint distincta, sed sine affirmatione respicit unam rationem et non aliam, seu rem ut virtualiter distinctam, quae diversam manifestationem et conceptum fundat, abstrahentium enim non est mendacium, neque falsitas. Unde dicit S. Thomas 1 Contra Gent., cap. xxxv : « Quod intellectus concipiens multa de uno non est falsus, quia illud simplex esse divinum hujusmodi est, ut ei secundum formas multiplices aliqua assimilari possint. »

ARTICULUS IV.

Per quam potentiam et per quos actus fiant entia rationis.

Constat potentias quibus fit ens rationis debere esse potentias operantes immanenter ; nam quae transeunt operantur potest facere aliquid extra intellectum existens. Potentiae autem immanentes aliae sunt cognitivae, aliae appetitivae. Et de appetitivis, aliqui dixerunt etiam ex voluntate resultare entia rationis, ut Scotus, contra quem agit Cajetanus, 1 p. q. xxviii, art. 1. Quamvis Scotus loqui videatur de ente rationis non stricte, sed prout hoc nomen ratio comprehendit intellectum et voluntatem, in iii, distinctio xxvi, quaest. ii, § Resp. Imo aliqui hoc extendunt ad quamlibet potentiam unde resultat in objecto extrinseca denominatio, eo quod existimant ens rationis in denominatione extrinseca consistere, de quibus dixi-

mus, præced. artic. De potentiis vero cognoscitivis dubitari potest, saltem de sensibus internis, ut de imaginativa, vel phantasia, quia multa fingunt et imaginantur, quas sunt entia omnino ficta.

De actu vero formante ens rationis in duobus etiam potest esse dubium. Primo: An possit fieri per actum absolutum, qualis est operatio simplex; an requirat aliquem comparativum, vel compositivum. Secundo: An requirat actum reflexum, quo cognoscatur de ipso ente rationis formato tanquam de objecto cognito, ad hoc ut existat; an vero sufficiat actus directus, quo cognoscatur aliquid, quod non est ens, ad instar entis.

DICO PRIMO: Neque voluntas, neque sensus externi formant entia rationis, ita quod ex vi actuum eorum habeant esse. — Conclusio est certa, et probatur unica ratione: Quia tam voluntas quam sensus externi non formant suum objectum, sed extra se supponunt formatum; ergo non fingunt aliquid intra se, sed si respiciunt objectum fictum, ab alio supponunt esse fictum et formatum. Antecedens patet in voluntate, quæ supponit objectum propositum per cognitionem, sive sit verum, sive apparens; ergo ipsa non facit objectum, sed in objectum propositum fertur. Sensus vero externi feruntur in objecta extra se posita, non intra se; quidquid autem habet esse extra potentiam cognoscentem non est ens rationis.

Nec obstat quod sensus falli videatur in multis, atque adeo fecte cognoscere; non enim fallitur sensus externus in se, sed occasionaliter dicitur falli, quia præbet occasionem intellectui ut fallatur. Sicut visus videns aurichaleum non fallitur iudicando quod sit aurum, sed hoc iudicium pertinet ad intellectum, visus autem solum apprehendit illam

apparentiam coloris aurichalei, in quo falsitas aut fictio non est.

DICO SECUNDO: Sensus interni non formant entia rationis formaliter loquendo, licet materialiter representare possint id ad cuius instar formatur aliquod ens fictum, quod est materialiter formare entia rationis. — Dicimus *formaliter loquendo* non formare illa, id est discernendo inter ens rationis et ens reale, et concipiendo id quod non est ens ad instar entis realis. Materialiter autem cognoscere ens rationis est ipsam apparentiam realis entis attingere, sed non discernere inter id quod rationis et realitatis est; v. g., imaginativa potest formare montem aureum, et similiter animal compositum ex capra, leone et serpente, quod est chymæra, sed in istis solum attingit id quod sensibile, seu quoad sensum representabile est. Quod autem habeant habitudinem ad non ens, et ex ista habitudine entia ficta, seu rationis dicantur, quod est formaliter discernere inter ens et non ens, sensus internus non attingit.

Ratio videtur manifesta: Quia sensus internus non potest ferri in aliquid, nisi sub ratione sensibilis; quod autem id quod sibi repræsentatur ut sensibile opponatur enti reali, ad ipsum non pertinet iudicare, quia non concipit ens sub ratione entis. Quod autem aliquid accipiatur tanquam ens fictum, formaliter consistit in hoc quod cognoscatur nihil entitatis habere in re, et tamen ad instar entis attingi; alioquin non discernitur ens reale et ens fictum, sed solum attingitur illud ad cuius instar formatur ens rationis, quod quando est aliquid sensibile non repugnat a sensu cognosci, sed ad sensum solum pertinet id quod in illo de sensibilitate est attingere, habitudinem vero ad non ens, cuius loco subrogatur et unde

fecte habet esse, ad sensum non pertinet, et ideo ens fictum sub formaliter ratione ficti ab ente vero non discernit.

Quod vero ens fictum materialiter possit cognoscere sensus, constat manifeste. Non quidem quia sensus etiam externus potest, v. g., cognoscere colorem fictum, seu apparentem; quia iste color, licet apparenter sit color, non tamen est ens fictum, sed verum et reale, scilicet aliquid ex luce resultans. Sed ex eo probatur, quia sensus internus multa ad invicem componit, quæ extra se nullo modo sunt, aut esse possunt; cognoscit ergo aliquid quod in se est ens fictum, licet ipsam fictionem non apprehendat, sed solum id quod in illo ente ficto tanquam sensibile se offert. Privationem autem proprii objecti, ut tenebras, sensus non percipit fingendo illas ad modum entis, sed actum videndi non eliciendo.

DICO TERTIO: Intellectus indiget aliquo actu comparativo ut entia rationis formentur, et dicantur formaliter esse et non solum fundamentaliter. — Hæc conclusio sumitur ex D. Thoma, I Periherm., lect. X, ubi inquit: « Quod huiusmodi intentiones (de universalibus loquebatur) intellectus format secundum quod comparat eas ad res, quæ fiunt extra animam. » Et quæst. VII de Potentia, artic. II, inquit: « Quod relationes rationis aliæ sunt, quas intellectus invenit et attribuit rebus intellectis, aliæ vero, quæ consequuntur modum intelligendi, licet illum modum intellectus non adinveniat, sed ex modo intelligendi consequatur. Et primas quidem relationes ratio adinvenit considerando ordinem ejus quod est in intellectu ad res quæ sunt extra, vel etiam ordinem intellectuum ad invicem; aliæ vero consequuntur ex eo quod intellectus intelligit unum in ordine ad

aliud. » Ergo omnes intentiones existimat D. Thomas formari per aliquem actum comparantem.

Ratio conclusionis est: Quia omne ens rationis vel est relatio, vel aliqua negatio. Si relatio, debet comparative apprehendi ad terminum. Si negatio, debet concipi positive ad instar entis, quod est comparative ad alterum. Quæ negatio, si concipitur absolute, non concipitur positive, cum in se nihil positivum sit; debet ergo concipi ad modum entis, non solum quia ex parte principii cognoscendi per speciem realem concipi debet, sed etiam quia ex parte termini cognitii debet accipi ad instar entis; et hoc exigit aliquam notitiam comparativam; sicut quando concipio Romam ad instar Toleti, comparative concipio Romam et non absolute, quia connotative et respective ad aliud. Ita quando negationem concipio ad instar entis non absolute, sed respective et comparative concipio illud; relatio autem rationis, quia positive de se dicitur, et non negative, aliunde indiget comparativa cognitione, scilicet quia relatio comparatio quædam est ad terminum, et rursus quia ad instar relationis realis concipitur, licet in se positive dicatur. Nomine autem actus comparativi non solum intelligimus comparationem compositivam, vel indicativam, quæ pertinet ad secundam operationem, sed quæcumque cognitionem, quæ cum connotatione et ordine ad aliud concipit, quod etiam extra secundam operationem fieri potest, ut quando apprehendimus relationem per ordinem ad terminum. Potest etiam fieri ens rationis per comparationem compositivam aut discursivam; imo quia de cæcitate intellectus affirmat quod est, probat Philosophus et D. Thomas, v. Met., lect. IX, et alibi sæpe, quod cæcitas est ens rationis. Per illam

ergo enunciationem, qua de non ente affirmatur aliquid, positive concipitur ac si esset ens, scilicet per connotationem ad verbum est.

Et dixi in conclusione: *ut entia rationis dicantur formaliter esse et non solum fundamentaliter*. Nam fundamentum relationis rationis non requirit istam comparationem, ut patet quando simplici abstractione denudatur natura a conditionibus individuantibus, et tamen ibi non est actus comparationis, sed sola præcisio ab inferioribus; sed tunc universale non est universale logicum formaliter, sed metaphysicum, quod est fundamentum intentionis logicæ, ut infra q. iv, dicitur.

Unde colliges quod in relationibus rationis contingit fieri denominationem, etiam antequam actu cognoscatur per comparationem ipsa relatio, solum per hoc quod ponatur fundamentum. V. g., natura denominatur universalis hoc ipso quod abstrahitur, etiam antequam actu comparetur; et litteræ in libro clauso sunt signum, etiam si actu non consideretur relatio signi, quæ est rationis; et Deus denominatur Dominus, etiam si actu non consideretur relatio domini, sed ratione potentie dominativæ. In quo differunt relationes rationis a realibus, quia reales non denominant nisi existant, sicut non dicitur aliquis pater, nisi actu habeat relationem ad filium; nec similis, nisi habeat similitudinem, etiam si habeat fundamentum.

Cujus ratio est quia in relationibus rationis, esse actuale ipsarum consistit in actualiter cognosci obiective, quod non provenit ex fundamento et termino, sed ex intellectu; unde multa poterunt ratione fundamenti dici de subjecto sine resultantia relationis, quia hæc non sequitur ipsum fundamentum et terminum, sed cognitionem. In re-

lationibus vero realibus, cum relatio naturaliter resultat ex fundamento et termino, nihil convenit ex vi fundamenti in ordine ad terminum, nisi media relatio; intelligimus autem convenire denominationem hanc ratione fundamenti proximi, absolute loquendo, sed non omni modo, quia non sub illa formalitate, qua denominatur a relatione ut cognita et existente: denominatur enim Deus ante relationem Dominus, sed non relatus: quod in relationibus realibus non contingit, quia non existente relatione, nullo modo denominant in ordine ad terminum.

DICO ULTIMO: Cognitio formans ens rationis non est reflexa respiciens ipsum tanquam rem cognitam ut quod, sed illa cognitio directa, quæ ipsam non ens reale, vel quod realiter relatum non est, denominat cognitum ad instar entis, vel relationis realis, dicitur formare, vel ex illa resultare, ens rationis.

Ratio est manifesta, quia talis cognitio, qua ipsum ens rationis denominatur cognitum reflexe et tanquam quod, supponit ens rationis formatum; siquidem super ipsum fertur, tanquam super terminum cognitum, ergo talis cognitio reflexa non primo format ipsum, sed supponit formatum, et quasi speculari ipsum ens rationis. Unde ab intentionibus sic reflexe cognitum non fit denominatio in cognoscendum, sicut quando angelus, vel Deus intelligit hominem syllogizare, aut propositionem formare, non propterea dicitur Deus syllogizare, vel enuntiare, et tamen intelligit quasi in actu reflexo et signato ipsum syllogismum, et propositionem, et intentiones logicas. Et idem est quando aliquis intelligit istas intentiones speculando naturam earum, tunc enim non formantur ipse intentiones speculate, sed super ipsas

fundantur aliæ, quatenus cognoscuntur in universali, vel per modum prædicationis etc. Et ita dicit S. Thomas, Opusc. XLII, c. II, «quod tunc efficitur ens rationis, quando intellectus nititur apprehendere quod non est, et ideo fingit illud, ac si ens esset.» Et in 1^a Sent., dist. II, quæst. I, art. III, dicit: «Quod intentiones consequuntur ex modo intelligendi rem extra animam.» Non ergo cognitio reflexa, qua præcise ens rationis denominatur cognitum ut quod, sed qua denominatur cognitum ad instar entis id quod non est, formaliter et per se primo format ens rationis.

Solvuntur argumenta.

Primo arguitur: Nam multe aliæ potentie, præter intellectum, versantur circa non entia, attingendo illa et ordinando ad instar entis realis; ergo etiam formabunt entia rationis. Anteced. probat., in voluntate et sensu interno. Nam voluntas tendit appetendo in bonum apparens, quod non est bonum in re; ordinat etiam unum ad aliud, ut medium in finem, quod aliquando vere non est medium, nec vere ordinatur; ergo comparat unum alteri, comparatione non existente in re, quod est formare ens rationis. Similiter sensus, præsertim internus, comparat unum alteri, formando propositiones et discursus circa singularia, et ex speciebus diversis format ens fictum, ut ex auro et monte, montem aureum, ut docet D. Thomas, 1^a p., q. XII, art. IX. Ergo cognoscit entia ficta. Et generaliter ex omni sensu consequitur denominatio extrinseca cogniti, quæ est ens rationis.

Resp. Nego anteced. Ad probat. Resp.: Quod voluntas, cum feratur in obiectum cognitum et apprehen-

sum, formaliter non cognoscit illud, nec dat illi esse per rationem, sed solum id quod resultat ex actu appetitus est aliqua denominatio extrinseca, quæ quidem est ens rationis fundamentaliter; quando autem actu cognoscitur ad instar formæ, seu relationis realis, tunc existit actu. Bonum ergo apparens voluntas ipsa non fingit, sed cognitum, et sibi propositum supponit, et sic non format ipsa. Ordinatio autem mediæ ad finem etiam sibi proponitur ab intellectu, ipsa vero solum appetendo ordinat, non agnoscendo: talis autem ordinatio ponit quidem denominationem extrinsecam in re ordinate volita, non formaliter reddi ens rationis cognitum.

Ad id quod additur de sensu resp.: Quod sensus internus ita comparat unum alteri formando propositionem et discursum, quod ipsam ordinationem prædicat et subjecti, et antecedentis ad consequens formaliter non cognoscit, discernendo relationem fictam a reali. Et similiter montem aureum cognoscit quantum ad id quod sensibile est in illis partibus representatis auri et montis, non quantum ad rationem fictionis, ut distinguitur a realitate. Quod est cognoscere non formaliter id quod in ratione entis fingitur, sed materialiter id ad cuius instar fingitur, quod in se non est. Denominatio autem extrinseca, quæ sequitur ad cognitionem sensus, in quantum denominatio extrinseca non est formaliter relatio rationis, sed fundamentaliter, tunc autem est formaliter quando ad instar relationis cognoscitur.

Secundo arguitur: Simplex apprehensio intellectus etiam non comparat, neque discernit rationem ficti a ratione entis veri, quia alias non esset simplex apprehensio, sed comparativa seu compositiva cum altero; ergo non format ens rationis

formaliter loquendo, sicut neque sensus interni.

Et confirm.: Quia simplex apprehensio non est fictio, fictio enim falsitati subjecta est, simplex autem apprehensio semper est vera, quia præcise representat rem ut est in se, seu ut proponitur sibi; ergo ejus objectum non est ens fictum, et consequenter neque ens rationis.

Resp.: Quod simplex apprehensio non comparat unum alteri affirmando, vel negando, bene tamen discernendo unum ab alio, et ordinem unius ad alterum attingendo; sicut cognoscit relativa, et attingit definitionem rei, et congruitatem terminorum ac prædicamentorum distinctionem. Unde in prædicamentis, secundum Philosophum, agitur de simplici apprehensione, ut dicit S. Thomas, I Periherm., lect. I. Habet ergo sufficientem comparationem ad formandum ens rationis. Sensui autem interiori non negamus formationem entis rationis ex defectu comparationis, sed ex defectu universalitatis cognoscendi, quia non cognoscit universales rationes, discernendo inter ens verum et fictum, quod tamen facit simplex apprehensio, discernit enim prædicamenta ab iis quæ in prædicamento non sunt.

Ad confirm. dicitur: Quod simplex apprehensio non est fictio per modum enunciationis affirmando vel negando, in quo consistit fictio, quæ est deceptio, seu falsitas; sed bene potest esse fictio per modum formationis, apprehendendo aliquid quod in re non est, seu rem impossibilem ad modum entis, et discernendo ipsum ab ente vero et reali. Unde non semper apprehendit rem ut est in se, quasi nunquam ad instar alterius, cum plura apprehendamus non per proprios conceptus, sed per connotativos; sed apprehendit ut est in se, id est sine additione compositionis, ratione cujus dicitur

etiam quod simplex apprehensio non est falsa, quia formaliter non judicat, neque enunciat, in quo solum consistit veritas vel falsitas formalis, bene tamen potest aliquid quod non est apprehendere ad instar ejus quod est, sine hoc quod affirmet vel neget.

Ultimo arguitur: Nam ens rationis etiam sine actu comparativo potest existere; ergo et formari. Anteced. prob.: Nam in primis, quando in ipso exercitio formatur aliqua propositio vel syllogismus, resultat secunda intentio, et ipsa propositio denominatur esse, et tamen tunc non cognoscitur comparative relatio ad suum terminum, vel ad instar relationis realis. Item, quando ipsum ens rationis reflexe dicitur cognitum, per hoc cognosci habet esse, siquidem objective terminal cognitionem, quod est objective existere. Nec est aliqua ratio cur natura realis in communi concepta et cognita dicatur esse objective, ens autem rationis cognitum in communi non dicatur existere objective. Cognoscitur autem in communi quando reflexe et in actu signato redditur cognitum. Denique Philosophus, in v Met., et Divus Thomas ibi, lect. IX, dicunt: « Quod cæcitas et quodlibet ens rationis dicitur esse ex hoc quod vera est propositio qua dicimus: Cæcitas est. » Sed quando formatur hæc propositio non consideratur privatio ad instar entis, nec fit ille actus comparativus; ergo sine tali actu existit formaliter ens rationis.

Resp. Neg. ant. Ad primam prob. dicitur: Quod, quando formatur propositio, non est adhuc formaliter secunda intentio propositionis, sed fundamentaliter proxime; sicut quando abstrahitur natura universalis a singularibus, nondum est intentio universalitatis, sed fundamentum ejus. Denominatur tamen pro-

positio et syllogismus hoc ipso quod formatur in exercitio, sicut denominatur aliquid universale metaphysicum hoc ipso quod abstrahitur; nam, ut supra diximus, denominatio formæ rationis etiam ex ipso fundamento proximo potest haberi, antequam formaliter cognoscatur et existat forma rationis.

Ad secundam prob. dicit: Quod ens rationis, quando cognoscitur reflexe, existit objective, ut denominatum extrinsece in esse cogniti, non ut primo formatum. Terminare autem cognitionem quasi extrinsece, et tanquam id super quod cadit cognitio non est formari in ratione entis, sed formatum supponi, et sic præsuppositum denominari a cognitione reflexa, quæ est quasi secunda, non prima, respectu entis rationis. Quando autem cognoscitur ens rationis in communi, non dicitur formari, quia jam formatum supponitur; sed formatum ipsa universalitas, seu communitas sub qua cognoscitur, natura autem realis, quando cognoscitur in universali, non ipsa est quæ formatur, sed universalitas ejus, quæ tunc primo ad instar relationis accipitur, cum objectum relative cognoscitur ad inferiora.

Ad ult. prob. dicitur: Quod, quando formatur illa propositio: Cæcitas est, in ipso exercitio consideratur cæcitas, ut existens, atque adeo ad instar entis realis, et sic formaliter tunc est ens rationis, et tunc cognoscitur comparative, tam respectu sui prædicati, quam respectu ejus ad cujus instar concipitur ut existens, et per hoc constituitur ens rationis.

ARTICULUS V.

Utrum Deus formet entia rationis.

Hæc difficultas magna ex parte theologica est, sed quia etiam ex

principiis logicis dependet, et non parum conducit ad perfectam intelligentiam formationis entium rationis, communiter solet in præsentia recentioribus tractari.

Licet ergo in hac difficultate varix sint auctorum sententiæ, unum tamen tanquam certum supponendum est, et in aliis duobus videtur esse totus cardo difficultatis. Supponimus Deum cognoscere entia rationis, quæ nos formamus, quantumcumque sint chimerica et sine fundamento, quod aliqui sine fundamento negant, ut Vazq. I p., disp. cxviii, cap. II et III, et alii. Contra quod docet S. Thomas, I p., q. XIV, art. IX, cum constet cognoscere Deum perfectissime actus nostros, quibus imaginamur et fingimus ista entia rationis. Et ex illo Sapientiæ VII aperte colligitur: Scit verusitatis sermonum, et dissolutiones argumentorum, signa, et monstra scit antequam fiant. Et quomodo sciret Deus quæ cogitamus, nisi objecta cogitata videret, præsertim tot inutiles cogitationes, quibus formamus multa, quæ sunt figmenta et ens rationis.

Difficultas vero est in duobus. Primum: An entia rationis sic a nobis formata, hoc ipso quod a Deo cognoscuntur, ex ipsa cognitione Dei sicut denominantur cognita, ita denominentur esse, siquidem eorum esse est cognosci? Secundum: An omnia entia rationis ita fundentur in modo intelligendi imperfecto, ut Deus per seipsum nullo modo ea formare possit?

DICO ERGO PRIMO: Ex eo quod Deus intelligit entia rationis, ut formata a nostro intellectu, non dicitur ea formare, neque ex vi illius cognitionis talia entia rationis formaliter et per se dicuntur esse. — Hæc conclusio ex dictis in præcedenti articulo manifeste sequitur. Diximus enim ens rationis non existere, nec

formari per illam cognitionem, qua cognoscitur ut quod, et ut terminus cognitus, sic enim solum redditur cognitum denominative, sicut aliae res, quando cognoscuntur. Deus autem, quando cognoscit entia rationis formata a me, supponit illa existere per talem formationem, et cognoscit illa ut objectum jam formatum et praesuppositum ut quod; ergo solum reddit illa cognita extrinsece, non autem formaliter et per se formata.

Et confirmatur: Quia id quod cognoscitur ut existens extra propriam potentiam, non potest habere esse ex vi talis cognitionis, nam ens rationis non potest esse extra potentiam formantem illud. Quando autem cognoscitur ens rationis ut formatum ab alio, cognoscitur extra potentiam, scilicet in cognitione alterius; ergo ex vi talis cognitionis non accipit esse et formationem tale ens rationis, atque adeo illa cognitio non est formativa entis rationis, sed cognoscitiva formati; unde cognoscit illud ut pendens a meo intellectu, non a suo.

DICO SECUNDO: Illa entia rationis, quae ex sua ratione intrinseca formantur et cognoscuntur ex imperfecta apprehensione rei, Deus nullo modo potest per se immediate formare. Talia sunt pura figmenta, ut chimæra, intentiones logicæ, quæ resultant ex cognitione componente et discurrante, distinctiones rationis, quæ fundantur super cognitione limitata alicujus objecti, ut distinctio divinatorum attributorum. — Hæc conclusio a nemine negari potest, supponendo quod dantur talia entia rationis, quæ imperfectam cognitionem ad sui formationem exigant; nullus enim imperfectam cognitionem Deo tribuit. Quod autem ista suppositio vera sit, aliqui negant, qui Deo formationem entium rationis concedunt, qui videri possunt

apud P. Merin., disp. III, de univers., q. VI. Sed tamen sumitur ex D. Thomam, in I, dist. II, q. I, art. II, ubi distinctionem divinatorum attributorum reducit ad imperfectionem cognoscentis, et supereminentiam cogniti; quia scilicet noster intellectus non valet adæquare totum quod est in ipsa forma divinitatis. Similiter aliquas relationes rationis, et intentiones logicæ fundari super cognitionem imperfectam manifeste constat. Quia istæ relationes fundantur in rebus cognitis per abstractionem, per prædicationem seu compositionem, aut discursum: sunt enim relationes universalis abstracti ab inferioribus, prædicati ad subjectum, antecedentis ad consequens; ergo intellectus carens abstractione, compositione et discursu non poterit per se immediate talia entia rationis formare, sicut neque sensus externus ea format, quia caret isto modo cognoscendi.

Ac denique: Quia intellectus formans illas per suam immediatam cognitionem denominatur ab illis, intellectus enim formans intentionem syllogismi dicitur syllogizare, et formans intentionem propositionis dicitur enuntiare etc. Deus autem non dicitur syllogizare, aut enuntiare; ergo relationes istas per suam cognitionem immediate non format, sed solum a nobis formari cognoscit, quod pertinet ad primam conclusionem, non ad istam secundam, in qua loquimur de cognitione immediate formante, non ab alio formatum cognoscente.

DICO TERTIO: Aliqui respectus rationis sunt, qui non fundantur super cognitionem imperfectam, et tales causantur ab intellectu divino, quasi fundamentaliter proxime, non formaliter, eo modo quo ex nostra cognitione consequuntur et causantur. — Pro hujus conclusionis intelligentia notandum est aliquos res-

pectus, seu distinctiones rationis, non fundari in modo imperfecto cognoscendi Deum, sed potius ubi distinctio perfecta cognitionis, quatenus cognoscitur sub omni modo, quo participabilis et imitabilis est a creaturis, quod sine comparatione ad creaturas non potest cognosci, et ista comparatio quidam respectus rationis est, quia Deus non respicit realiter creaturas, cum sit omnino independens, et ab illis absolutus. Sed tamen dupliciter ista comparatio potest intelligi convenire Deo. Uno modo, quia consideratur ad instar respectus formalis et relationis realis, licet in se relatio realis non sit. Alio modo potest intelligi non ut formaliter comparatio Dei ad creaturas, sed potius ut ordinans creaturas ad se, et reddens illas participatas, et imitantes sui, unde accipitur fundamentum ut etiam ipse Deus consideratur ut comparatus ad creaturas. Hoc secundo modo intelligitur S. Thomam, quando dicit respectus ideales, qui rationis sunt, ab æterno convenire Deo, et causari ab intellectu divino comparante essentiam suam ad creaturas, ut I p., q. xv, art. II, ad 3 et 4, ubi docet: «Causari istos respectus non a rebus, sed ab intellectu divino comparante essentiam suam rebus.» Cæterum isti respectus rationis dicuntur causari ab intellectu divino, hoc est fundari; et sunt intellecti a Deo fundamentaliter, ut videtur colligi ex ipso D. Thomam, in I, dist. xxxvi, quæst. II, art. II, ad 2, ubi inquit: «Quod istæ relationes secundum rationem et intellectum in Deo sunt, quia intellectus divinus ab æterno fuit intelligens essentiam suam diversimodè a creaturis imitabilem, et propter hoc fuit ab æterno pluralitas idearum in intellectu divino, non in natura ipsius.» Igitur S. Thomas solum attribuit intellectui divino cognitionem essentiæ suæ, ut imitabi-

lis est diversimodè a creaturis. Quod autem istam imitabilitatem ad modum comparationis et relationis intelligat S. Thomas non dicit. Igitur si causare istos respectus solum est intelligere essentiam suam ut diversimodè imitabilem, et imitabilitas ista est fundamentum relationis rationis, non ipsa relatio rationis formaliter, non enim Deum esse imitabilem et participabilem est formaliter esse comparatum et ordinatum ad creaturas, quod formaliter facit illa relatio, reddendo comparatum et ordinatum, oportet quod de causatione fundamentali explicemus D. Thomam, quando dicit respectus istos causari ab intellectu divino.

Et ratio hujus conclusionis sic explicata est: Quia relatio rationis tunc formatur, quando consequitur ex modo cognoscendi, ita quod intellectus nihil apprehendere tanquam ens id quod non est ens, et quando ad modum relationis intelligitur id quod non est relatio in re, tunc formatur relatio rationis. Hoc autem totum est imperfecte cognoscere et quasi connotative attribuendo alicui id quod in se non habet, quod utique Deo convenire non potest.

Itaque relatio illa rationis non potest cognosci a Deo nisi vel per suam essentiam, tanquam per rationem cognoscendi a qua participate, vel ad instar relationis realis, vel ut formatum ab intellectu nostro, vel per oppositam formam, quam tollit, sicut negatio. Primo modo non potest concipi a Deo, quia relatio rationis non est participatio Dei, sicut neque ab ipso causata; neque ad instar illius formari potest, cum nihil reale sit, quod ad instar Dei se habeat. Nec secundo modo, quia sic cognosceretur a Deo ens rationis eo modo quo nos illud apprehendimus, id est attribuendo ei entitatem, quam non habet, sicut quando nos cognos-

cimus non ens ad instar entis. Et hoc non convenit Deo, quia quidquid apprehendit, ita perfecte apprehendit quod etiam judicare potest ut apprehendit; si enim aliter judicaret quam apprehendit imperfecte se haberet. Si autem judicaret esse relationem id quod ad instar relationis apprehendit, cum non sit, falso judicaret. Nec tertio modo, quia sic non formatur immediate a Deo ens rationis, sed formatum a nobis intelligitur. De quo jam diximus in prima conclusione, in ista autem loquimur de formatione facta immediate a Deo. Nec ultimo modo, quia sic non accipitur ut ens rationis, sed ut datur a parte rei talis negatio per modum formæ ablata, non ad instar formæ positivæ. Nec est idem cognoscere negationem per formam oppositam, et ad instar alicujus; non enim ad instar suæ oppositæ intelligitur quando per eam ejus ablato cognoscitur. Ridiculum autem valde est, quod aliqui dicunt, posse Deum cognoscere aliquid aliter ac est, dummodo etiam cognoscat ut est. Hoc enim est idem ac dicere quod potest Deus habere aliquam imperfectionem, dummodo etiam perfectionem habeat.

Solvuntur argumenta.

Primo arguitur: Ad probandum Deum simpliciter loquendo formare entia rationis, ex hoc quod cognoscit nos ea formare. Ens rationis consistit in cognosci, et cognosci est ejus esse; sed entia rationis habent cognosci a Deo, hoc ipso quod cognoscit nos ea formare; ergo habent esse objective per talem cognitionem, siquidem sunt objectum cognitionis. Conf.: Nihil aliud est efficere ens rationis, quam cognoscere non ens ad modum entis, sed quando Deus cognoscit meam fictionem,

cognoscit ibi illa figmenta ad modum entis, quia sic continentur ibi; ergo, dum fictiones noscitur, figmenta facit. Major constat, et minor prob.: Nam Deus, apprehendendo meam fictionem, facit figmentum meum suæ cognitioni esse præsens; ergo dat illi esse objective, quia esse objective est præsentia ad cognitionem.

Resp.: Quod ens rationis non consistit in cognosci quasi denominative extrinsece, hoc enim est commune enti reali et rationis, sed in cognosci quasi consecutive, id est quando ex ipso cognosci consequitur quod non ens se habeat ut ens. Quando vero ex cognitione præcisè sequitur denominatio cogniti, id est solum quod illud objectum sit cognitum, non est formatio entis rationis, sed formatum supponitur, quia ut formatum cognoscitur. Unde ex hoc quod sic formatum cognoscatur, non habet esse objective formaliter, sed denominative tantum. Tunc autem formaliter dicitur habere esse, quando non habet aliud esse quam cognosci. Si autem postquam formatum est cognoscitur, jam supponitur habere esse, et consequenter ex tali cognitione non consequitur esse, sed illud esse quod habet denominatur cognitum. Ut ergo formaliter et primo accipiat esse, oportet quod intellectus cognoscat id quod non est ens, et ex modo cognoscendi, quia ad instar entis cognoscitur, consequatur quod in ipso cognosci sit ens, et non ante supponatur jam formatum et habere esse.

Ad conf. Dist. min.: Cognoscit fictionem ad modum entis formaliter et immediate, nego; præsuppositivè et mediate, id est formatam et contentam in mea cognitione, concedo.

Ad prob. dicitur: Quod Deus sic cognoscendo figmentum et ens ra-

tionis, facit illud esse objective præsens sibi, ut formatum ab alio intellectu et cognitum ut quod, transeat, ut formatum a se, nego. Unde non dat esse illi objective formaliter, ut dictum est, sed denominative, quia ut formatum ab alio cognoscit, non primo et per se format.

Secundo arguitur: Deus cognoscit omnia objecta eo modo quo cognoscibilia sunt, sed entia rationis ex se non habent propriam intelligibilitatem, sed solum ad modum entis realis cognoscibilia sunt; ergo hoc etiam modo cognoscuntur a Deo. Sed hoc est formari ens rationis, quando cognoscitur ens rationis ad instar entis realis; ergo formatum a Deo. Major est D. Thomas, I p., q. xiv, art. ix, ubi dicit «cognoscere Deum omnia quæcumque sunt quocumque modo.»

Conf.: Quia si Deus non format entia rationis, maxime propter perfectionem sui actus, qui sic attingit objectum per apprehensionem quod etiam judicat per assensum. Sed bene stat quod Deus intelligat non ens ad modum entis, et tamen judicet tale ens esse fictum: non enim in ipso judicio consistit formatio entis rationis, sed in cognitione exprimente non ens ad modum entis; nos enim per simplicem apprehensionem, etiam ante judicium, formamus ens rationis. Ergo potest dari formatio entis rationis, licet Deus judicet non esse ens verum. Denique cum perfectione divini actus stat quod Deus cognoscat privationes et creaturas non existentes, et affirmet de illis quod non sunt entia; ergo ex tali cognitione illæ privationes et non entia redduntur cognita. Sed hoc esse cognitum in illis non est ens reale; ergo est ens rationis.

Respond.: Deum cognoscere omnia cognoscibilia quocumque modo cognoscibilia sunt ex parte rei cognitæ, sed non omnimodo ex parte

modi cognoscendi; alioquin probaretur quod Deus cognoscit per discursum, quia tali modo res sunt cognoscibiles a nobis. Et sic ly quocumque modo non debet construi cum ly cognoscit, sed cum ly sunt, id est quæ sunt quocumque modo Deus cognoscit.

Dicere autem quod non est inconveniens Deum cognoscere aliquid ad instar alterius, dummodo etiam cognoscat illud in se, jam diximus omnino esse impossibile, quia est imperfectio cognoscere ad instar alterius. Cæterum ex parte rei cognitæ non est inconveniens quod Deus cognoscat ens rationis eo modo, quo cognoscibile est a nobis, quatenus cognoscit illum formatum a nobis.

Et quod additur de cognoscibilitate aliena, qua ens rationis est cognoscibile: Dicimus quod, licet ens rationis cognoscatur cognoscibilitate aliena ex parte rei cognitæ, et ut est in nostro intellectu, si tamen cognoscitur ut formatum, talis cognoscibilitas aliena non format ipsum, nec constituit, sed solum denominat, extrinsece cognitum, quia jam formatum invenit.

Ad conf. resp.: Non repugnare formationem entis rationis Deo ex eo solum quod simul apprehendit et judicat; sed quia non potest apprehendere unum ad instar alterius, quod est apprehendere modo connotativo, nisi etiam sic judicet quomodo apprehendit; licet cognoscat nos apprehendere ad instar alterius, et in nostro conceptu formata entia rationis videat et judicet.

Et ad aliam partem conf. respond.: Quod Deus intelligit privationes per formam oppositam, qua privant, ut dicit D. Thomas, I part., quæst. xiv, art. ix, et I Contra Gent., cap. LXXXII, non autem ad instar formæ oppositæ; repugnat enim esse ad instar, si est opposita. Et res non

existentes, possibiles tamen, cognoscit per suam essentiam. Esse autem cognitum, quod ex tali cognitione resultat, est denominatio extrinseca, quæ non est ens rationis formaliter, sed fundamentaliter, ut supra dictum est. Et quando affirmat de negationibus, et privationibus, et aliis figmentis quod non sunt, vel sunt impossibilia, ipsas negationes et privationes in quantum negationes apprehendit per formam negatam; in quantum entia rationis, vel ut figmenta, apprehendit illa ut formata a nobis, non a se, et de illis sic formati a nobis affirmat esse impossibilia.

Tertio arguitur contra ultimam conclusionem: Respectus ideales sunt æterni, non in aliquo intellectu creato, sed in divino, ut S. Thomas docet locis citatis in conclusione; ergo formaliter, et non solum fundamentaliter, sunt in divino intellectu. Conseq. patet. Tum quia respectus, ut intellecti, sunt actu et non fundamentaliter tantum, cum formale eorum esse sit intelligi. Tum quia D. Thomas concedit intellectui divino quod negat humano; sed in intellectu humano illi respectus intellecti habent esse formaliter, et non solum fundamentaliter; ergo et in divino. Tum denique quia hac ratione etiam diceretur distinctio attributorum esse ab æterno, quia fundamentaliter est ab æterno, licet formaliter sit solum in intellectu creato.

Conf.: Quia D. Thomas dicit: «Quod illi respectus causantur ab intellectu divino comparante essentiam suam ad res.» Sed non causantur quantum ad fundamentum, hoc enim supponitur ab intellectu, non causantur; ergo quantum ad formale illius relationis et distinctionis rationis. Similiter neque comparat essentiam suam, nisi ipsam comparisonem intelligendo; ergo redditur compa-

ratio cognita et habens esse objective, quod est esse ens rationis formaliter.

Respond.: Illos respectus ideales esse æternos fundamentaliter proxime, non formaliter secundum illam formalitatem, qua ad instar relationis concipiuntur.

Ad primam prob. conseq. respond.: Illos respectus esse intellectos a Deo non formaliter in se, ad instar respectus realis, sed in suo fundamento, id est in essentia cognita ut imitabili a creaturis, ut docet ipse D. Thomas supra citatus. Comparatio autem essentiae divinæ non est cognita ad instar relationis, et ideo non est formaliter in intellectu divino ut relatio; sed creaturæ intelliguntur subjectæ imitabilitati divinæ essentiae et participantibus ab ea, in quo fundantur illi respectus, et ita fundamentaliter proxime dicitur cognosci relatio comparationis. Itaque illi respectus dicuntur intellecti eo modo quo essentia dicitur comparata, scilicet cognoscendo imitabilitatem Dei ad plura, non comparisonem ad instar relationis formando.

Ad secund. prob. dicitur: D. Thomas concedere intellectui divino quod negat humano, quantum ad hoc quod est cognoscere ab æterno imitabilitatem illam essentiae divinæ, quam comparat ad creaturas; hoc enim non potest ab æterno cognoscere intellectus humanus. Quod autem illa imitabilitas et comparatio cognoscatur ad instar relationis et distinctionis realis formaliter, non concedit D. Thomas ipsi intellectui divino.

Ad tertiam prob. dicitur: Quod est latum discrimen inter fundamentum distinctionis attributorum, et distinctionis idearum. Attributa enim fundant suam distinctionem in ipsa eminentia naturæ divinæ continente omnes perfectiones, non

ut cognita a Deo, sed ut cognoscibili a nobis; ita quod utrumque requiritur, et ex parte divinæ naturæ tanta eminentia, et ex parte cognoscentis tanta limitatio. At vero distinctio idearum non fundatur in eminentia divina ut limitate cognoscibili, sed ut diversimode imitabili; et illos diversos modos imitabilitatis cognoscere ad maximam perfectionem divinæ cognitionis pertinet.

Ad confirm. resp.: Quod illi respectus causantur ab intellectu divino, id est fundantur: intellectus autem non causat fundamentum remotum; potest tamen causare fundamentum proximum aliquarum relationum rationis, sicut aliqua intentiones logicæ fundantur in natura ut cognita. Respectus autem idearum non fundantur in natura divina secundum se, sed ut cognita per modum diversæ imitabilitatis; non enim proponitur Deo ut exemplar, nisi in quantum cognita, et ratione hujus imitabilitatis cognitæ dicuntur respectus ideales pertinere ad complementum idearum, scilicet ut cognoscantur ideæ tanquam distinctæ. Cæterum ipsa imitabilitas et comparatio divinæ essentiae ad creaturas non cognoscitur a Deo ad instar relationis ex parte Dei se tenentis, sed solum dicitur comparare essentiam suam cognoscendo illam ut imitabilem a creatura. Quando autem comparatio ipsa et imitabilitas ad instar relationis cognoscitur, tunc formaliter dicuntur esse illi respectus in cognitione.

nanda prædicamenta, scilicet ipsa universalis et prædicabilia. Et prius oportet considerare rationem universalitatis secundum se et in communi, deinde de unoquoque prædicabili in particulari.

Circa universale autem secundum se tria occurrunt consideranda. Primum est ipsa ratio universalis. Secundum, causa a qua fit. Tertium, actus universalis, qui est prædicatio actualis de inferioribus.

Circa primum, tria inveniuntur in universali secundum se. Primum est ipsa natura, quæ in communi consideratur, et est subjectum quod denominatur universale. Secundum est fundamentum ipsius universalitatis, quod est unitas abstracta a multis, et aptitudo ad essendum in illis. Tertium est ipsa formalis relatio, seu intentio universalitatis, qua respicit inferiora. Et de istis in hac questione agendum est.

ARTICULUS I.

Explicatur diversa acceptio universalis et definitio illius.

Communis omnium intelligentia et conceptus est nomine *universalis* intelligi id quod habet respectum aliquem ad plura; contraponitur enim singulari, quod incommunicabile est ad multa. Sed quia contingit multipliciter aliquid respicere plura, et habere se erga plura, multipliciter etiam contingit accipi universale. Et redeuntur omnes acceptiones ejus ad tres. Est enim universale *in significando*, universale *in causando*, universale *in essendo* seu *prædicando*.

Universale in significando est signum aliquod, quod ipsum universale significat, sive ad plura universaliter applicari potest; sicut no-

QUÆSTIO III.

DE UNIVERSALI SECUNDUM SE.

Explicato ente rationis in communi, oportet descendere ad explicandas intentiones logicas, quæ deserviunt ad cognoscenda et ordi-